

Ministerie van Binnenlandse Zaken en
Koninkrijksrelaties

BURGERCONFERENTIE

Gedeelde Waarden

Nederlands Openluchtmuseum
Amhem, 25 juni 2016

36 GESPREKKEN, 12 LOCATIES, 1 CENTRALE VRAAG

Wat bindt ons Nederlanders?

Wat bindt ons Nederlanders? Wat zijn onze verbindende en democratische waarden? Deze vragen stonden centraal op 25 juni 2016 tijdens de BZK Burgerconferentie in het Nederlands Openluchtmuseum in Arnhem. Een conferentie die voor het eerst op deze manier werd gehouden. Met als deelnemers een doorsnee van inwoners uit Rotterdam, Zaanstad, Bernheze, Geldermalsen, Tiel, Raalte, Venlo, Zeist en De Fryske Marren, die samen in de bus naar Arnhem kwamen.

Een mooie plek om met elkaar in gesprek te gaan, verzekerde *burgemeester Herman Kaiser* van Arnhem tijdens zijn welkomstwoord op het plein aan de Westerstraat. 'Vandaag gaat het over wat het betekent om Nederlander te zijn. Voor mij is dat: iedereen heeft gelijke kansen. Ook al schreef je mijn opa's naam, ook Herman, met twee n'en, en woonde ik in Kerkrade waar de ene helft van onze Nieuwstraat op Duits grondgebied lag, de Neustrasse. Ik ben Nederlander en kreeg kansen. En ik stel: iedereen hier kan burgemeester worden. Wij kunnen Nederlands zijn, omdat wij een democratische rechtstaat zijn. Ik voel me Nederlander omdat ik bijdraag aan de opbouw van dit land. Samen doen we ertoe. Dat is een heel ander gevoel dan het Nederland als optelsom van allemaal ikken. Laten we hierover vandaag met elkaar praten, in verbinding gaan met elkaar.'

En dat gebeurde. Groepen deelnemers waaierden uit over het park en gingen in gesprek. Over tolerantie en overlast in de stad. Over democratie en wat stemmen betekent in de boerderijen van Varik en Hoogmade. De Molukse barak is locatie voor een dialoog over asielbeleid en integratie; in de NH Kerk gaat het over godsdienstvrijheid en invloed van geloofsgemeenschappen. School, fabriek, het café en arbeiderswoningen: de locaties en bijpassende thema's krijgen de deelnemers als vanzelf in de 'meedenkstand'.

'Mijn leefomgeving is vandaag groter geworden, die reikte tot Venlo', aldus *René Bagchus*, directeur *Democratie en Burgerschap* bij Binnenlandse Zaken in zijn slotwoord. 'Het ophalen van hoe mensen denken over deze onderwerpen, maakt de dag op zich al tot een succes. Deze gesprekken met u, ontmoetingen met groepen mensen die zo divers als mogelijk zijn, zijn belangrijk. We gaan de boer op met de opbrengst van de dag, zorgen voor terugkoppeling naar de minister en de

Tweede Kamer. Met de nadruk dat we veel meer van dit soort gesprekken moeten voeren. Daar gaan we mee door.'

Wat kwam er uit de gesprekken?

Voor de belangrijkste conclusies van de Burgerconferentie 2016 kijk op:
www.rijksoverheid.nl/burgerconferentie

**Moon van der Pas,
Bernheze**

‘Nederlanders zijn praktisch, nuchter, willen dingen oplossen. Ik zie dat mijn generatie de wereld beter wil maken. Wat mij opvalt is dat jongeren vaak toleranter zijn dan hun ouders. Ze denken genuanceerder over onderwerpen als Europa en vluchtelingen. Ze zijn misschien ook handiger in het verzamelen van informatie op internet. Dat geeft mij hoop.’

*‘Jongeren zijn
vaak toleranter
dan hun ouders’*

A portrait of David Ferreira, a Black man with a beard, wearing a blue suit jacket over a grey shirt. He is looking slightly to the right of the camera. The background is a blurred green outdoor setting with trees and foliage.

*‘De verbinding
in Rotterdam,
mis ik in de rest
van Nederland’*

David Ferreira, Rotterdam

‘Mijn geschiedenis verbindt mij met Nederland, ik ben geboren en getogen in Rotterdam. Ik voel me ook meer Rotterdammer dan Nederlander. De 170 nationaliteiten in mijn stad zeggen aardig wat. Maar de verbinding die ik hier met zo veel verschillende mensen heb, is tegelijk ook wat ik mis in de rest van Nederland. Er is veel onwetendheid. Gelukkig zoeken steeds meer mensen naar verbinding met elkaar, en dat is goed.’

VERKENNINGEN IN KERK, SCHOOL EN WERK

Gezamenlijk de grens opzoeken

De Nederlands Hervormde kerk, een dorpschooltje uit de achttiende eeuw en een zuivelfabriek vormen het decor waarin acteurs scènes naspelen. Stof genoeg om daarna met elkaar te discussiëren over de grenzen van godsdienstvrijheid, de ideale leraar en pesten op de werkvloer.

‘Mijn kind laat ik niet inenten tegen baarmoederhalskanker; het is Gods wil als mijn dochter ziek wordt.’ Vol verve spelen acteurs strenggelovigen na in de Nederlands Hervormde kerk.

Het gemêleerde gezelschap in de houten kerkbanken gaat daarna in gesprek met elkaar. Is het de taak van de overheid om vaccinatie tegen baarmoederhalskanker verplicht te stellen?

Een deelnemer uit Bernheze vertelt dat ze haar dochter niet heeft laten inenten tegen deze ziekte. ‘Ik weet nog niet wat de gevaren van dit vaccin zijn.’ Een joodse man uit Geldermalsen vertelt dat in zijn woonplaats strenggelovigen de DTKP-prik niet laten zetten. ‘Belachelijk.’ Een moslima uit Raalte zegt dat je er als ouder alles aan doet om je kind gezond te houden, daarvoor hoeft de overheid vaccinaties niet te verplichten. De deelnemers twijfelen, over dit onderwerp bereiken ze geen consensus.

Vrij met Suikerfeest

In de volgende scène weigert een baas zijn werknemer vrij te geven voor het Suikerfeest. Hij heeft zo weinig empathie dat de deelnemers erom moeten lachen. Zou je vrijaf moeten krijgen op ‘jouw’ feestdagen? Een onderwijzeres merkt

op dat er bijna niemand naar school komt tijdens het Suikerfeest. ‘Terwijl het niet eens een officiële vrije dag is.’ Een hindoestaanse vrouw roept met een Surinaams accent: ‘Dan wil ik vrij met Fakkelfeest!’

De deelnemers zijn het snel eens met elkaar. Je weet van tevoren wanneer die vrije dagen vallen, dan valt het dus in te plannen en op te lossen in onderling overleg. De lerares heeft een idee voor scholen: ‘Geef elke leerling vijf flexibele vrije dagen, dan kan iedereen vrij nemen op zijn eigen feestdag.’

Ritueel slachten

‘Mèèh, mèèh.’ Een schaap wordt binnengebracht. De acteurs beelden een rituele slachting uit, inclusief bloed dat uit de keel van het beest stroomt. Moet ritueel slachten kunnen in Nederland? ‘Absoluut’, zegt de joodse man. ‘Ik werkte zowel in een gewone als in een halal slagerij. Bij ritueel slachten snijd je de zenuwen in de hals direct door, zodat het dier niet lang hoeft te lijden. Krijgt hij een pin door zijn kop, dan zie je vijf minuten later nog stuiptrekkingen.’ Een jonge atheïst vindt het lastig. ‘Ik respecteer ieders geloof. Maar wat als je van een geloof mensen mag slachten?’ Een andere man heeft geen moeite met de rituele slacht. ‘Dieren slachten doen we al sinds mensenheugenis.

‘Dan wil ik vrij met Fakkelfeest!’

Zolang het niet op een balkon gebeurt maar op een professionele locatie, vind ik het prima.’ De Afrikaanse vrouw roert zich. ‘Waarom? Het is echt niet moeilijk hoor! Kippen, schapen, zo gebeurd. In Afrika brengen we alleen koeien naar het slachthuis, de rest kun je makkelijk zelf.’ Lachend verlaat de groep de kerk.

Etterbakken in de klas

Op naar de volgende locatie van groep Geel I: de Drentse dorpschool uit de achttiende eeuw. Wederom houten bankjes, dit keer gericht op de lessenaar. De leraar heeft totaal geen controle over de kinderen. Een etterbak bekogelt hem met propjes en zet een grote mond op. Na de scène in de klas gaan de deelnemers in kleine groepjes in discussie over de vraag: wat moet een docent kunnen doen? En: wat is de ideale leraar? In de hoek zitten vier gepensioneerden. ‘Als ik me vroeger zo had gedragen, kreeg ik een pak rammel van de meester. En thuis nog een keer van mijn vader.’ Zijn buurman uit Venlo wil weten of al die slaag heeft geholpen. ‘Eigenlijk niet.’

Naast de mannen zit een gepensioneerd onderwijzer. ‘Als je een goede band opbouwt met de kinderen, luisteren ze beter.’ Wat een leraar nu ‘kan’, daar zit volgens dit

groepje het probleem niet. ‘Een goede leraar heeft geen liniaal nodig.’

Bijna een psycholoog

Wat is dan een goede leraar? De aanwezigen schetsen hun beeld van de ideale docent, die niet alleen zijn vak beheerst, maar het ook goed kan overbrengen. En naast didactische ook pedagogische vaardigheden heeft. Eigenlijk moet een leraar bijna een psycholoog zijn, concluderen de deelnemers. ‘Sommige zaken kun je niet leren’, voegt een vrouw toe. ‘Het zit ’m ook in karakter en uitstraling.’ De focus ligt te veel op cognitieve vaardigheden, klinkt het eensgezind tijdens de plenaire terugkoppeling. Leraren moeten een taal- en rekentoets doen. ‘Maar het is juist zo belangrijk dat een leraar aansluiting kan vinden bij verschillende soorten kinderen’, zegt een vrouw uit Raalte. Ze stelt voor om naast de taal- en rekentoets ook een psychologische test te doen. ‘Lukt het om de gunfactor van een kind te krijgen? Een kind dat de leraar leuk vindt, geeft niet snel een grote bek.’

‘Leraren moet leerlingen meer als gelijken benaderen, niet als tegenpartij’, zegt een ander. ‘Aandacht geven is belangrijk’, zegt een man uit Rotterdam. Maar dat is lastig met zulke grote klassen, waarin ook nog eens veel kinderen

zitten met een rugzakje. De aanwezigen vinden passend onderwijs geen goede zaak. ‘Normale’ kinderen krijgen daardoor te weinig aandacht.

Een grap of pesten

De laatste ronde in de zuivelfabriek. Boven de kaasmakerij spelen de acteurs scènes na over pesten op de werkvloer. Wanneer wordt een grap pesten? Zodra het te ver gaat, mogen deelnemers hun hand opsteken.

De eerste scène: maandagochtend, bij het koffieapparaat bespreken drie collega’s hun weekend. Een vierde collega komt erbij staan. Hij wordt volledig genegeerd. Steeds meer handen gaan de lucht in, totdat iedereen het erover eens is: dit gaat te ver. ‘Als je collega’s bent, hoef je geen vrienden te zijn. Maar elkaar buitensluiten is wel erg kinderachtig.’ Een ander wil de context weten. ‘De context is bepalend. Misschien wordt de collega genegeerd omdat hij naar bed is gegaan met de vrouw van de andere collega. Dat zou het gedrag kunnen verklaren.’

In de volgende scène stopt een medewerker een pen in zijn zak voordat hij naar huis gaat. De andere collega’s kijken toe. Zodra hij weg is, beginnen ze te kletsen. ‘Zie je, zo is hij!’ De eerste handen gaan omhoog. ‘Samenspannen is niet goed. Je zou de collega direct moeten aanspreken.’

Het toneelstuk gaat verder. De baas wordt gebeld. ‘Ik wil niet klikken, maar Piet heeft een doos pennen gejat.’ De zaal lacht. Dit gaat voor iedereen te ver. Dan komt een leidinggevende aan het bureau van een tekenaar staan. Het gelach om zijn tekening gaat over in kleineren. ‘Heb je alleen de basisschool afgerond?’ Een tweede collega komt erbij staan om mee te lachen. Als de derde collega erbij komt staan met een bezem en hem opdraagt de vloer te gaan vegen, is de maat voor iedereen vol. ‘Triest, deze werknemer wordt zo bijna tot ontslag gedwongen.’

Seksuele intimidatie

In de laatste scène staat een secretaresse centraal. De mannen zitten aan haar, noemen haar schatje en maken zoengeluiden. De grens is snel bereikt. ‘Probeer maar eens iemand te ontslaan wegens seksuele intimidatie’, zegt iemand die bij KPN heeft gewerkt. ‘Seksuele intimidatie is lastig te bewijzen.’

Opvallend: een aantal vrouwen zegt dat ook de man kwetsbaar is. Eén verkeerd gerucht kan een carrière schaden. De aanwezigen vertellen hoe dat gaat in sommige bedrijven. Dat verhalen – waar of onwaar – worden rondgebaazuind en terechtkomen bij bazen. ‘Door slechte pers worden collega’s op een zijspoor gezet of lopen ze promotie mis.’

*‘Hier is ook
nog steeds
ongelijkheid’*

**Neriman Isik-Doğan,
Zaanstad**

‘Vrijheid van meningsuiting:
je mag hier zijn wie je bent.

Toch is hier ook nog steeds
ongelijkheid; mannen verdienen
bijvoorbeeld meer dan vrouwen.
Maar vrouwen hebben in Neder-
land wél gelijke rechten en
kansen. Als ik op mijn vijftiende
in Turkije was gebleven, was ik
op mijn zestiende getrouwd en
had ik niet gestudeerd.’

*‘Ik dacht dat wij
Nederlanders
stonden voor
vrijheid van
meningsuiting’*

Samuel van Steen, Geldermalsen

‘Ik dacht altijd dat wij Nederlanders stonden voor vrijheid van meningsuiting. Daarin ben ik teleurgesteld. Samen met mijn vader begon ik de Facebookpagina ‘Welkom asielzoekers’ toen er een AZC in Geldermalsen zou komen. Voordat de discussie goed en wel was begonnen, besloot de politiek de beslissing terug te draaien. Het geweld won. Er is geen echt debat geweest.’

‘Laat vluchtelingen aan het woord’

Iedereen kent de beelden van demonstrerende burgers uit Steenberg en Geldermalsen. Van rellen en arrestaties. Maar hoe organiseer je op een goede manier een dialoog over de opvang van vluchtelingen?

Terwijl de miezer langzaam echt regen wordt, gaan in een achttiende-eeuwse boerenshuur vier ‘adviesbureautjes’ aan de slag. De gespreksleider geeft de opdracht: adviseer de gemeente over een inspraakronde bij de komst van een AZC. We volgen één van de groepjes. De eerste vraag is misschien wel de moeilijkste: geven we de burgers inspraak in de vraag óf het AZC er komt? Of laten we hen alleen meepraten over de vraag hóe dat moet gebeuren? Een deelnemer uit Oss – ‘Ik werk in Heesch, waar de varkenskoppen in de bomen hingen toen er een AZC leek te komen’ – kiest voor het eerste. ‘Dáár zal de discussie toch over gaan. Dus moet je ook iets met die meningen doen.’

Amina, zelf vluchteling uit Somalië en al jaren in Nederland, wil dat er vluchtelingen aan het woord komen tijdens de inspraakavonden. ‘Zij moeten het verhaal vertellen: waarom ze zijn gekomen, wat het betekent om vluchteling te zijn.’ Aan de andere kant moet er aandacht zijn voor mensen die tegen de komst van de asielzoekers zijn. ‘Waarom willen ze niet? Dat moet je heel precies weten. Wat zit er achter?’ Tijdens de presentatie van de ‘adviezen’ blijkt dat ook de andere groepjes gaan voor kleinschalig. En zo komen er in een halfuurtje best wat nuttige tips uit voor inspraakorganisatoren. Zodat iedereen aan het woord kan komen. De tijd is om. Wat hebben de andere groepjes bedacht?

Een greep uit de voorstellen:

- Wees transparant: wat voor mensen komen er? Hoe worden ze opgevangen?
- Betrek verenigingen: laat hen bedenken wat zij kunnen doen om de opvang te verbeteren.
- Mensen die wat willen zeggen doen dat met naam en adres, geen anoniem boe-geroep.
- Maak een opzet zoals deze burgerconferentie: ga in kleine, gemengde groepen onder leiding van een gespreksleider in discussie.
- Wijs per wijk een vertegenwoordiger aan die mag meepraten, zodat iedereen tijdens kleinschalige voorgesprekken zijn zegje durft te doen.

De politiek lijkt vaak een dubbele agenda te hebben

De meeste stemmen gelden?

Wat weegt zwaarder: het belang van een boer of dat van de reiziger die wacht op een snelle verbinding met Brussel? Hoe overheden en burgers afwegingen kunnen maken in drie conclusies.

Stel, jij woont in een monumentale boerderij die moet wijken voor een spoorlijn. Wat vind je belangrijker: je eigen belang of dat van de gemeenschap? Groep 'Blauw 2' staat in de moestuin van een Zuid-Hollandse krukhuisboerderij die in 2002 plaatsmaakte voor de HSL. Een tastbaar dilemma. 'Als het collectief belang mij overtuigt, ga ik wel weg.' Maar 'niet als mijn levensstandaard in het geding komt.' Hoe helpt de overheid burgers de afweging te maken?

Conclusie 1: De meerderheid hoeft niet altijd gelijk te krijgen

'Als de meeste stemmen gelden, heeft de minderheid nooit wat in te brengen.' Dat voelt niet eerlijk. Referenda zijn mooi, vinden de aanwezigen, maar moet de meerderheid altijd beslissen? Hoe geef je een individueel belang voldoende gewicht? Soms slagen individuen erin hun krachten te bundelen, zoals huiseigenaren in gastrijk Groningen. Maar ook als dat niet gebeurt moet de overheid oog hebben voor de belangen van de minderheid. Burgers hebben geen lobbyisten in Den Haag, zij zijn de zwakkere partij. De overheid moet naar de burger toe.

Conclusie 2: De overheid moet duidelijk en voorspelbaar zijn

'Vaak staan zaken niet zwart op wit. Als je als individu een keuze maakt, moet je goed geïnformeerd zijn. Voordat ik mijn boerderij opgeef, wil ik weten wat er wanneer gaat gebeuren en wat de gevolgen precies zijn.' Communicatie is cruciaal, vindt deze groep. En dan wel eerlijk graag. 'Wat zijn de werkelijke intenties?' 'De politiek lijkt vaak een dubbele agenda te hebben.' Burgers moeten toegang hebben tot alle informatie. Geen kenniskloof tussen politiek en burger.

Conclusie 3: Burgers willen zich ook landelijk vertegenwoordigd voelen

Er is meer vertrouwen in de lokale dan in de landelijke politiek, als dit groepje representatief is voor 'de Nederlanders'. Ook in de provincie voelen de aanwezigen zich niet vertegenwoordigd. Ze horen er nooit wat van. Een man stelt voor de vertegenwoordiging in Nederland regionaal te maken, zoals in Frankrijk: 'Dan zit er iemand namens mijn regio in Den Haag. Dan weet ik wie ik kan aanspreken.' Of stel regiocoördinatoren aan, zoals de wijkcoördinatoren op gemeentelijk niveau. Anders voelt de landelijke overheid als een zaak van randstedelingen.

Inspraak verbeteren

Wilders-aanhangers die ‘minder, minder’ scanderen: is dat de manier waarop wij tegenwoordig onze stem willen laten horen? Of kan het anders? Terwijl twee Lakenvelders op het erf een graantje meepikken, komen de leden van ‘Blauw 3’ tot een lijstje aanbevelingen voor Den Haag.

1 Geef inspraakles

De jongste aanwezige neemt halverwege de brainstormsessie het woord. Stemmen mag ze als zestienjarige nog niet, maar wat mag ze wel? ‘Wij leren bij maatschappijleer alles over de Tweede Kamer, maar ik weet niks over inspraak bij de gemeente. Je zou jongeren moeten leren wat hun rechten zijn op dit gebied. Hoe het precies werkt.’ Bijval alom. ‘Ook volwassenen hebben meer handvatten nodig voor inspraak. Mensen reageren vanuit hun onderbuik omdat ze te weinig kennis of vaardigheden hebben om hun woordje goed te doen.’

3 Laat weten wat er met de resultaten gebeurt

Bijna alle aanwezigen stemmen landelijk, maar vrijwel niemand benut andere manieren van inspraak. Niet alleen uit onwetendheid. ‘Dan zeggen ze “we nemen het mee” en vervolgens hoor je niks meer’, is de verwachting. De gang van zaken na (landelijke) referenda helpt niet. ‘Rutte is ermee bezig, ja ja. We hebben toch gezegd dat we dat verdrag met Oekraïne niet wilden?’

4 Verleng de campagnetijd

Je zou doorlopend moeten weten wat politieke partijen doen en vinden. ‘De campagnetijd is te kort. Je hoort allerlei beloftes, daarna hoor je niks meer.’ In verband daarmee het verzoek aan de politiek: ‘Skep realistische verwachtingen en beloof niet van alles.’

2 Zorg voor een goed eerste contact

Een algemeen verzoek dat tijdens deze brainstorm opduikt: zorg dat het eerste contact tussen burger en gemeente of andere overheid goed is. Dat je iemand aan de lijn krijgt die je vraag begrijpt en je op de juiste manier doorverwijst. Nu kom je vaak wel via één loket binnen, maar daarna beland je toch weer in een zoektocht naar het juiste antwoord.

5 Spreek elkaar aan

Een anekdote uit persoonlijke kring: ‘Ik ken een echtpaar van wie de man altijd klaagt op verjaardagsfeestjes. De overheid doet niks goed. Zijn vrouw heeft nu een ultimatum gesteld: je gaat de juiste kanalen gebruiken voor je klachten en tot die tijd houd je op feestjes je mond.’ Elkaar aanspreken dus. De aanwezigen knikken, een begrijpelijk voorstel.

*‘Elke nieuw-
komer heeft
de kans om
er hier iets van
te maken’*

Hetty Beekman, Zeist

‘Wat ons bindt? Sociale rechtvaardigheid. Dat mannen en vrouwen gelijke kansen hebben, dat er onderwijs is voor iedereen. Vrijheid en tolerantie vind je in meer landen, maar die gelijkheid niet. Elke vrouw of nieuwkomer heeft de kans om er hier iets van te maken. Daar ben ik trots op en dat geef ik door aan mijn kinderen.’

Ruzie op straat. Wat doe jij?

Groep 'Groen 1' zit nog niet goed en wel in Café Budel, of er ontstaat een ruzietje. Wat heet, een vette ruzie. Twee deelnemers achterin raken behoorlijk geïrriteerd van hun burens. Of ze nú willen weggaan, dit is een besloten gezelschap en zij horen daar niet bij.

De omstanders zijn geschokt, maar houden zich redelijk stil. 'Nou zeg', gemompel alom. De ruzie loopt uit de hand, steeds harder geschreeuw. Langzaam dringt de ernst van de situatie door en bemoeien de deelnemers zich ermee: 'Hee, doe eens rustig, dit kun je toch niet maken?' De ruziezoekster pakt de Duitse gasten heel hard aan: 'Als jij geen Nederlands spreekt, wat doe je dan hier? Ga weg!' En tegen haar vriend: 'Had jij geen Nederlandse vriendin kunnen zoeken?'

Ik ga erop af om het op te lossen

Nu is de maat vol voor Lourdes, ze staat op en loopt het café uit. De vriendin die ze vandaag meenam, loopt haar resoluut achterna. De groep is zichtbaar opgelucht als blijkt dat dit een act is, het ijs is gebroken. 'Wie van jullie

greep ooit in bij een ruzie op straat?' vraagt gespreksleider Imre. De Rotterdamse Lourdes steekt van wal. 'Ik ben wel eens tussen vechtende jongens gesprongen. Vonden mijn kinderen niet leuk. "Mama niet doen!", riepen ze. Maar ik kende deze Surinaamse jongens al van jongs af aan. Ze waren in gevecht met Marokkaanse jongens uit een andere wijk. Ik ga erop af om het op te lossen, daar denk ik niet over na. Maar als ik een mes of pistool zie, nee, dan doe ik dat niet.'

Hoe anders reageert het meisje uit Oss dat bij de demonstratie tegen het AZC in Heesch was. Ze ging erheen, want iedereen uit de buurt ging erheen. Niet omdat het AZC er kwam, maar vanwege de manier waarop het er kwam. De demonstratie verliep rustig, totdat er relschoppers van buiten kwamen en de ME moest ingrijpen. Vanaf dat moment was ze snel weg.

Als ik me niet meer veilig voel

Weglopen of ingrijpen bij een ruzie op straat of in een café, waar ligt je grens? Fysiek geweld is een grens voor iedereen. Maar ook dat is een rekbaar begrip. De een vindt politie-ingrijpen al nodig als er klappen vallen, de ander pas als er wapens in het spel zijn. Die grens is dus behoorlijk persoonlijk, maar ook gedeeld: als ik me niet meer veilig voel en het te gevaarlijk wordt om in te grijpen, dan moet de politie eraan te pas komen.

En wanneer vrienden in de kroeg in gevecht raken, dan hoeft daar geen politie bij. 'Dat lossen we zelf op', vinden de jongeren uit Raalte. Want net als bij Lourdes: het scheidt enorm of we de mensen kennen die ruzie maken. Zomaar een vreemde aanspreken op zijn gedrag of je in een ruzie mengen? Mwah, liever niet.

‘De grote jongens, krijgen die wel eens straf?’

Groep ‘Groen 2’ zit bijeen in de tuin van een Tilburgse arbeiderswoning. Wat bleef daar vroeger allemaal tussen de muren waar niemand zich mee bemoeide? Hooguit gaf de katholieke kerk wat richting. Wat vindt de groep, hoe ver mag de bemoeienis van de overheid gaan? Drie stellingen.

Stelling 1: de overheid heeft het recht achter de voordeur te kijken.

‘Ik vind dat niet zo nodig. Er zijn genoeg situaties om te checken of het goed gaat met een kind. Als een kind blauwe plekken heeft, zie je dat op school, bij gymles. Wij kunnen zelf ook wel wat doen, we hebben eigen verantwoordelijkheid.’

‘Met zo’n geval zou ik me nooit bemoeien, daar heb ik toch niet voor geleerd?’

‘Dat hoeft ook niet, je kunt iemand toch wel ergens op aanspreken?’

‘Bij ons op de scouting speelde dit. Ik was leider van twee zusjes die thuis werden geslagen. Het enige dat ik kon doen, was hen een veilige haven bieden. Zij wilden absoluut niet dat we aangifte deden, om erger – uit huis plaatsing – te voorkomen.’

‘Of ik andermans problemen zou oplossen? Tot op zekere hoogte. Het moet zeker niet je leven gaan beheersen.’

Stelling 2: uitkeringsfraude moet de overheid harder aanpakken

‘De overheid maakt het ons niet gemakkelijk. Als je weet hoeveel moeite ik heb gedaan om mijn huurtoeslag terug te draaien toen ik ging samenwonen. Een knopje te weinig ingedrukt en ik had een schuld bij de belastingdienst. Geen opzet, wel fraude. Er is te veel bureaucratie.’

‘Ik had een werkster; ik wist dat ze een uitkering had. Daar had ik haar naar gevraagd. Zij kreeg een boete omdat ze zwart bijverdiende, ik niet. Dat is eigenlijk niet eerlijk, het zou beter zijn als je allebei een boete krijgt. Zeker wanneer je bewust fraudeert, want dat doe je.’

‘Frauderende studenten? Ik ken er zat die een uitwonende beurs aanvragen terwijl ze thuis wonen. Dat is heel makkelijk. Er is nauwelijks controle. Scheelt tweehonderd euro per maand.’

‘Die beurs is ook te laag. Dan ga je vanzelf frauderen.’

‘Studenten gebruiken hun beurs voor van alles behalve studeren. Feesten, festivalletjes, concerten. Vind ik niet oké.’

‘Toen ik studeerde, was er ook geen geld. Ik zocht een baantje. Terugbetalen dus, en een beetje meer. Je moet er wel pijn van hebben.’

‘In mijn studentenkamer kreeg ik een controle. Ze hebben alles, tot aan mijn tandenborstel en onderbroeken toe, gefotografeerd. Omdat ik een uitwonende beurs had en ze dachten dat ik bij mijn ouders woonde. Mijn kamer was in de buurt van mijn ouderlijk huis.’

‘Dat gaat te ver. Prima zo’n controle, maar tot aan je onderbroeken? Veel te zwaar middel, zeker negentig procent van de studenten om mij heen doen alles volgens de regels. Rotte appels zijn er altijd, dat los je zo niet op.’

‘Ik vind het niet in verhouding staan. De grote jongens, krijgen die wel eens straf? Heb je wel eens een bankier in de bak gezien? Controle moet wel in verhouding staan. Grote jongens, grote straffen.’

Stelling 3: de overheid mag camera’s plaatsen achter de voordeur en telefoongesprekken checken

‘Alles controleren? Met welk doel? Camera’s buiten op straat vind ik prima, maar mijn telefoon checken? Waarom?’

‘Ik heb niks te verbergen, van mij mogen ze alles zien. Ook bij de burens ja, juist. Wat nou als zij een wietplantage hebben? Wat mij betreft mag de overheid echt alles vastleggen.’

‘Dat kan ook tegen je werken. In de oorlog konden de Duitsers mensen in Nederland gemakkelijk oppakken, omdat wij alles zo goed hadden geregistreerd. Het gevaar uitbannen gaat wel heel ver. Dan zit je ineens in een systeem en kan identiteitsverwisseling een probleem worden.’

Demonstreren volgens de regels

De een zal nooit gaan demonstreren. De ander gaat nog voor een tank op het Rode Plein staan. Tussen die uitersten komt Groep 'Groen 3' in de kelder van de Bierbrouwerij tot tien geboden voor demonstranten.

1 De economie mag plat
Uren wachten op een vliegveld door een staking van verkeersleiders of piloten? Het hoort erbij. 'Soms moet het, anders zouden die mensen toch nooit van zich kunnen laten horen?' En de economie of het verkeer tijdelijk platleggen, geen probleem. Maar het is aan de overheid om het gesprek aan te gaan om de situatie te doorbreken.

2 No go: racisme, discriminatie
Racisme en discriminatie mag nooit, geen discussie. Voor de rest: het hoeft niet allemaal even lief en aardig te zijn, je moet toch weten wat er onder de mensen leeft. Een varkenskop ophangen over de grens? 'Weet je wel hoe onrein dat voor een moslim is?' Varkensmutsen dan? 'Ja, 't is niet aardig, maar iedereen mag zijn mening geven.' Is het discriminatie? Daarover verschillen de meningen.

3 Veiligheid boven alles
Veiligheid van omwonenden en van de mensen die de demonstratie in goede banen leiden, staat boven alles. Is de veiligheid in gevaar, moet de meute uit elkaar? Dan mag de overheid ingrijpen. Mag je terugslaan wanneer de ME ingrijpt? Je verzetten tegen de ME is iets anders dan de ME aanvallen.

4 Beledigen hoort erbij
Rutte oprutte? In Turkije kost je dat de kop, hier kijkt niemand er van op. Dat zeggen ze immers ook in de Tweede Kamer. Van beledigingen – zolang ze niet te persoonlijk zijn – schrikken we allang niet meer. Is een middelvinger opsteken erg? 'Dat doet toch iedereen. Soms denk ik wel eens, steek al je vingers maar in één keer in de lucht, dan ben je voor de hele week klaar.'

5 Alleen met vergunning
Ook een demonstrant heeft plichten. Demonstreren? Prima, maar alleen met vergunning én onder begeleiding. Nooit spontaan? Nee, regels zijn regels. Demonstreren doe je vreedzaam. Het gaat immers ook over de veiligheid van anderen.

6 Blijf in gesprek
De een: nooit van mijn leven. De ander: zo kun je met meer mensen van je laten horen. Want: 'Soms loopt de dialoog vast en helpt protest om de impasse te doorbreken en weer verder te praten.' Maar kunnen we wel in dialoog blijven? 'Ik stap liever persoonlijk op mensen af, dan dat ik met duizend man ga demonstreren. Spreek elkaar aan, anders wordt alles een ding.'

7 Geen fysiek geweld
Fysiek geweld en met name tegen dienstdoende politieagenten of ambulancede medewerkers: dat nooit. 'Je mag demonstreren wat je wilt, maar bij geweld ligt de grens. Dat mag onder geen enkele omstandigheid.'

8 Geen vernielingen
Gedraag je netjes. Bij molest stopt het. Winkelruiten ingooien, auto's in de fik steken. No way.

9 Demonstreren mag altijd
Iedereen heeft demonstratierecht want elke mening telt. Je hebt de vrijheid die te ventileren. Sommigen zullen nooit naar het middel grijpen. Maar met anderen samen zeggen dat je het ergens niet mee eens bent, is soms hard nodig. Zeker als de politiek niet luistert.

10 Overheidsingrijpen: ja
Als nodig, zeker. Wanneer? Bij molest, fysiek geweld, onveilige situaties. Maar een eenzame demonstrant met een bordje weghalen als het koningshuis voorbij komt? 'Flauwekul zeg, je mag toch zeker je mening geven?'

‘Ik hoop iets voor een ander te kunnen betekenen’

Jan Schuurmans, Venlo

‘Door actief te zijn in de maatschappij voel ik me verbonden met andere mensen. Ik heb in de gemeenteraad gezeten van Arcen en Velden en daarna van Venlo. Nu ben ik actief bij de katholieke bond van ouderen (KBO). Ik hoop op die manier iets voor een ander te kunnen betekenen.’

Overlast hoort bij de stad

Wie kent ze niet: vrijgezellenfeestjes. Vriendengroepjes trekken uitgedost door de binnenstad en spreken voorbijgangers aan. Leuk of irritant?

Of je nu uit Bernheze komt of Rotterdam, uit Luttenberg of Venlo: de bloemetjes buiten zetten mag overal. Maar overlast van uitgaanspubliek betekent in een grote stad iets anders dan in een klein dorp. 'Ik zou niet blij zijn met een groep halfdronken jongeren naast mij op een terras. Die luidruchtigheid: ik stoort me er ontzettend aan', geeft Ton Essens uit Bernheze toe. Maar Wim de Haan uit Broekland snapt best dat mensen feest willen vieren: 'We zijn allemaal jong geweest.' Jan Schuurmans uit Venlo heeft een voorbeeld dat het ook leuk kan zijn: 'Laatst was er op de Markt een vrijgezellen-groepje. Een van die jongens speelde prachtig trompet. Het hele terras genoot mee. Kijk, dan is het leuk.'

Tolerantie is persoonlijk

De één stoort zich sneller aan uitbundig gedrag dan de ander. Tolerantie is iets heel persoonlijks. Maar alle deelnemers vinden dat er respect moet zijn voor grenzen en persoonlijk eigendom. Mensen die zich met je gaan bemoeien of te dichtbij komen, dat gaat te ver. Amy Kogelman uit Luttenberg: 'Bij thuiskomst na het uitgaan nog even op straat met elkaar napraten, dat moet kunnen. Het gaat te ver als mensen in tuinen gaan plassen ofzo.'

Sociale controle

Jan Schuurmans: 'Er is een groot verschil tussen een kleine gemeente of een stad. Veel mensen willen graag in de stad wonen, maar vergeten dat daar ook overlast bij hoort.' Miranda Adelaide is niet anders gewend: 'Ik woon in het centrum van Rotterdam, dan kun je je niet overal aan ergeren. Vrijgezellenfeestjes vind ik meestal wel grappig.' In een stad spreken mensen elkaar minder snel aan. Terwijl er juist veel sociale controle in een dorp is. Amy Kogelman: 'Hier horen je ouders het als jij je op een feestje misdraagt.' Wim de Haan: 'In Broekland zijn er feesten waar wel zes- of zeventuizend mensen op af

komen. Dat is nog nooit misgegaan. Je kent elkaar, de sociale controle is groot.' Ook in een stad is die saamhorigheid mogelijk, te organiseren in de wijk.

Preventie en zorg

Niet alleen bewoners, ook politie en gemeenten zijn verantwoordelijk voor het beperken van overlast. Ton Essens: 'Ik vind het jammer dat de wet op openbaar dronkenschap niet

meer bestaat. Dat zou een hoop schelen.' Jan Schuurmans: 'Preventie en goede gezondheidszorg zijn belangrijk. Verwarde personen of probleemjongeren hebben een vangnet nodig. Door te bezuinigen op jeugdzorg leg je dat probleem bij de handhavers neer.' Kortom, de overheid kan zich niet verschuilen achter de individualistische maatschappij die we zijn geworden. Tolerantie: prima, maar niet als het overlast geeft.

Je machts-
positie
misbruiken,
roept weer-
stand op

‘Ik durf niet tussenbeide te komen’

Agressie tegen mensen met een publieke taak komt steeds vaker voor. Groep ‘Rood 3’ discussieert in de tram over de rol van publieke functionarissen en de mogelijkheden om escalatie te voorkomen.

Een vrouw stapt al telefonerend de tram in. ‘Nou, en toen zei ik dus tegen hem... O wacht even, er staat hier een apenpakkie die mijn kaartje wil zien.’ Terwijl ze ongestoord verder belt, keurt ze de tramconductor geen blik waardig. Groep ‘Rood 3’ is getuige van een confrontatie tussen conductor en passagier. Wie grijpt wanneer in?

Klap in het gezicht

‘Mevrouw, kunt u uw gesprek misschien onderbreken?’ vraagt de conductor beleefd. Maar de bellende vrouw heeft niets met beleefdheden. Ze wordt opstandig. ‘Wat denk jij wel, snotneus! Alleen omdat je een uniform draagt, denk je mij te kunnen commanderen?’ Woedend staat ze op. Als de conductor haar probeert te kalmeren en haar arm aanraakt, haalt ze uit: een klap vol

in zijn gezicht. Voor een Rotterdamse deelnemer is hiermee de grens bereikt. ‘Mevrouw, wat is er aan de hand?’ vraagt ze kalm. ‘Misschien kunt u even naar achteren lopen en het rustig oplossen.’ De groep gaat volledig op in deze realistische scene. Voor de meesten is de klap – de fysieke confrontatie – de grens, maar ingrijpen blijkt toch moeilijk. ‘Ik wacht af tot iemand anders iets doet’, geeft een deelnemer toe. ‘Vroeger zou ik als eerste tussenbeide komen, maar sinds ik een keer geslagen ben door een agressief persoon, durf ik dat niet meer.’

Eigen veiligheid eerst

In de discussie die volgt is iedereen het erover eens dat je altijd een inschatting moet maken van het gevaar. ‘Je eigen veiligheid is het belangrijkste. Als je zelf gevaar loopt, heeft

niemand daar iets aan.’ Het kan beter zijn om niet zelf in te grijpen en de trambestuurder te waarschuwen. Die kan ondersteuning vragen. Wie toch zelf wil ingrijpen, moet de juiste vraag stellen op de juiste toon. ‘Boosheid lokt nog meer agressie uit.’ Het eerste doel is de opstandige persoon rustig krijgen. Met respect voor fysieke grenzen: kom je te dichtbij, dan gaat het al snel mis. Ales hangt af van de houding van de functionaris. Je machtspositie misbruiken, roept weerstand op. ‘Mensen met een publieke taak moeten beter getraind worden in de-escaleren,’ vindt een deelnemer. Ook een idee: gratis EHBO-trainingen voor iedereen. ‘Dan zullen mensen eerder en op de juiste manier ingrijpen.’ En nooit in je eentje handelen, zoek steun bij omstanders. ‘Agressie los je samen op, misschien moet die campagne weer terug.’

‘Ouders zijn meer bezig met hun werk dan met opvoeden’

Een groep jongeren besluit spontaan een feestje te vieren in een natuurgebied. Is het je burgerplicht om in te grijpen, of ligt die taak bij de gemeente? Een gesprek over verantwoordelijkheid nemen en gedeelde normen en waarden.

Een feestje vieren in een natuurgebied, moet dat kunnen?

‘Als je geen overlast veroorzaakt en je eigen rommel opruimt, dan zeg ik: ga je gang.’
 ‘Nee. Je moet de natuur met rust laten. Ik zou de mensen op de bordjes wijzen: dit is een natuurgebied!’
 ‘Ik weet niet of ik dat in mij eentje zou durven, dan krijg je problemen. Ik zou de gemeente bellen.’
 ‘Maar die zeggen dan: heb je de feestgangers er al op aangesproken? Ze leggen het gewoon weer bij je terug.’

Hebben we de overheid nodig om dingen te regelen? Of moeten we het zelf doen?

‘De gemeente schuift tegenwoordig alles naar bewoners toe.’
 ‘We betalen toch belasting? Wat krijgen we daar nog voor terug?’
 ‘Ik vind het een goede zaak. Mensen gaan zelf het groenonderhoud in hun wijk doen, prima toch?’
 ‘De gemeente kan ook zeggen: dit zijn de plekken waar je een feestje mag organiseren, andere plekken laat je met rust.’
 ‘Ja, maar dan zeggen mensen weer: de gemeente wil alles reguleren. Als gemeente doe je het niet snel goed.’

Wat hebben burgers nodig?

‘Als burger moet je je veilig voelen om elkaar op dingen aan te spreken.’
 ‘Het begint al bij de opvoeding. Kinderen zijn tegenwoordig zo brutaal.’
 ‘Dat komt echt door de ouders, die zijn meer bezig met hun werk dan met opvoeden.’
 ‘Als een ouder streng probeert te zijn, gaat het kind dreigen: dan bel ik de kindertelefoon hoor!’
 ‘En zelfs als je je best doet om je kind goed op te voeden, kan het nog misgaan. Ze zijn toch gevoelig voor groepsdruk.’
 ‘It takes a village to raise a child. Je kunt elkaar aanspreken op het gedrag van de kinderen.’
 ‘Ik kom uit Suriname, daar gebeurt dat wel.’
 ‘Maar kan dat in Nederland ook?’

‘Ik woon in Zaanstad. Wij hebben met een aantal burens afgesproken dat we het tegen elkaar zeggen als er iets is met een kind.’
 ‘Je moet het met elkaar afspreken. Als je niet weet wat je van elkaar verwacht, kun je er geen rekening mee houden.’

Zou de overheid kunnen stimuleren dat we ons weer verbonden voelen met elkaar?

‘Als je het gevoel hebt dat je ertoe doet, dat je gehoord wordt, ben je vaak ook

bereid om een stapje extra te zetten voor de gemeenschap.’
 ‘Ik zie dat in Rotterdam wel terugkomen, bij mij in de buurt zoeken mensen elkaar weer op.’
 ‘Vroeger werden vanuit het geloof bepaalde normen meegegeven, tegenwoordig is dat niet meer vanzelfsprekend.’
 ‘De overheid zou het belang van gedeelde normen en waarden meer moeten benadrukken.’
 ‘Krijgt Balkenende toch nog gelijk.’

Nouri Sharifi, Raalte

‘Eerlijk en direct zijn; in Nederland is duidelijk wat iemand bedoelt. Afspraak is afspraak. In Afghanistan komt niemand op tijd. Heel positief vind ik het respect voor vrouwen. Afghaanse mannen met geld kunnen een tweede vrouw trouwen. Sinds ik hier woon, zie ik dat het niet normaal is om vrouwen te mishandelen.’

‘Afspraak is afspraak: in Nederland is duidelijk wat iemand bedoelt’

A portrait of Piet Postma, an older man with grey hair and glasses, wearing a blue jacket over a light blue shirt. The background is a blurred green outdoor setting.

**Piet Postma,
De Fryske Marren**

'In ons dorp spreken we Fries, maar de Nederlandse taal verbindt ons met andere Nederlanders. Ook het feit dat onze familie en vrienden dichtbij wonen, dat we een gemeenschappelijke voor-geschiedenis hebben, geeft een gevoel van verbinding. Met nieuwe mensen maak je contact door ervaringen uit te wisselen, door op zoek te gaan naar die gemeenschappelijkheid.'

'De Nederlandse taal verbindt ons met andere Nederlanders'

Burgerconferentie Gedeelde Waarden

*Nederlands Openluchtmuseum
Arnhem, 25 juni 2016*

Georganiseerd door de
directie Democratie en Burgerschap,
ministerie van Binnenlandse Zaken
en Koninkrijksrelaties